

Allvar eller på skämt?

En nationell undersökning av språkbruk och sexuella beteenden bland gymnasieelever

Ewa Menckel och Eva Witkowska

© Arbetslivsinstitutet & författare 2002
Arbetslivsinstitutet,
112 79 Stockholm

ISBN 91-7045-649-6

Tryckt hos Arbetsmiljöverkets tryckeri, Solna

Förord

Media har under de senaste åren uppmärksammat ett hårdare klimat i skolan. Språket beskrivs som fullt av svordomar och hånfulla könsord och beteendet mellan eleverna förefaller mer aggressivt nu än för tio år sedan. Ingen vet dock med säkerhet hur det ser ut. Skolan är elevernas arbetsmiljö och alla elever har rätt till en trygg och säker arbetsplats, eftersom även elever omfattas av arbetsmiljölagen.

För att öka kunskapen inom detta område har en nationell undersökning bland gymnasieelever genomförts. Undersökningen rör samspelet mellan människor i skolan när det gäller språkbruk och sexuella beteenden men belyser också andra förhållanden i skolan. I denna rapport presenteras en del av resultaten från denna undersökning. Undersökningen ingår i Eva Witkowskas avhandlingsarbete. Hon är doktorand vid Arbetslivsinstitutets program Arbetshälsa.

Målgruppen för rapporten är alla som arbetar med och inom skolan, rektorer, lärare och övriga skolpersonal, föräldrar, elever. Den vänder sig också till alla som är intresserade av och ansvarar för barn och ungdomars uppväxtvillkor, hälsa och välbefinnande samt deras möjligheter till intellektuell och social utveckling.

Många har medverkat till att denna undersökning har kunnat genomföras. Ett stort tack riktas till alla ungdomar i gymnasieskolan som svarat på den omfattande enkät som ligger till grund för undersökningen. Karin Grahn som varit assistent i projektet och som gjort ett mycket fint arbete vill vi särskilt tacka. Ett tack riktas också till Tomas Lindh som hjälpt med bearbetningen av enkätsvaren och till Anders C Jansson och Eric Elgemyr som bidragit till rapportens layout. Personligen vill jag också tacka docent Lucie Laflamme vid Karolinska institutet för uppmuntran och stöd samt många värdefulla kommentarer och synpunkter på enkäten och sammanställningen av denna rapport.

Det är vår förhoppning att rapporten ska stimulera till nya initiativ när det gäller forskning om skolans psykosociala klimat och om språkbruk och sexuella beteenden i skolmiljön.

Stockholm i augusti 2002

Ewa Menckel
professor, projektledare
Arbetslivsinstitutet

Innehåll

Förord	
Sexuella trakasserier i arbetsliv och i skola	1
Bakgrund och problembild	1
Några definitioner och modeller	2
Problemområdet i ett skol-, arbets- och samhällsperspektiv	4
Sammanfattning och behov av kunskap om svensk skolmiljö	5
Undersökningens syfte	5
En nationell undersökning bland gymnasieelever	7
Övervägande inför undersökningen	7
Ett rikstäckande urval av gymnasieelever	8
Frågeformulär och frågeområden	8
Datainsamling	9
Vilka har svarat och vilka har inte svarat?	9
Databearbetning, analys och resultatredovisning	10
Resultat – frågeområden	13
Fem frågeområden – fem uppslag	13
Vilka problem finns på den egna skolan?	14
Vad sägs och görs på den egna skolan? Verbala kränkningar med sexuell anknytning	16
Vad sägs och görs på den egna skolan? Fysiska och andra kränkningar med sexuell anknytning	18
Vad händer eleven/den studerande? Verbala kränkningar med sexuell anknytning	20
Vad händer eleven/den studerande? Fysiska och andra kränkningar med sexuell anknytning	22
Resultat – några utvalda frågor	24
Elevernars kommentarer och förslag	25
”Informera”	25
”Diskutera, samtala”	26
”Reglera, agera, ingripa”	27
”Bra jobb i min skola, inget problem”	27
”Vet ej, bryr mig ej”	28
”Straff, avstängning”	28
”Finns inget att göra”	29
”Mest på skämt”	30
Sammanfattning med kommentarer	31
Svarsfrekvens	31
Flickor och pojkar	31
Program	32
Skolstorlek	32
Kommuntyp	33
Elevernars kommentarer och förslag	33
Slutkommentar	33
Referenser	34

Sexuella trakasserier i arbetsliv och skola

Bakgrund och problembild

Under 1990-talet har sexuella trakasserier på arbetsplatsen och i skolan fått allt större uppmärksamhet såväl av forskare som i media. Uppmärksamheten kring problemet har dock varit betydligt större inom den anglo-amerikanska kulturen än i de nordiska länderna, där mobbning generellt varit mer i fokus (Einarsen, 1996). I det fåtal nordiska studier som genomförts under senare år visar resultaten att omkring 10-20 procent av kvinnorna rapporterar att de upplevt sexuella trakasserier i sitt arbete (Bergman, 1997; Einarsen, 1996; Haavio-Mannila, 1992). En stort antal amerikanska studier har visat att sexuella trakasserier drabbar många kvinnor, kanske så många som hälften av alla i yrkeslivet, och att sådana upplevelser har allvarliga konsekvenser både för de drabbades hälsa och trivsel, deras arbetsmöjligheter och för organisationens effektivitet och ekonomi (Danski and Kilpatrick, 1997; Gruber, 1998; Gutek, 1985).

I Sverige är sexuell trakassering inte accepterat som ett normalt beteende i arbetslivet. Sexuella trakasserier behandlas såväl i jämställdhetslagen (1998), brottsbalken (1993, 6 kap, 4 kap), arbetsmiljölagen (kap 3), Arbetsmiljöverkets föreskrifter (1993:17), högskolelagen (2001:1286), skollagen som i officiella rapporter (se tex Kvinnorvåldskommissionen 1995). Även om problemet förefaller att vara mindre vanligt i Sverige än i t ex USA och Canada eller andra länder, finns det inget som talar för att de som drabbas lider mindre. De som drabbas är såväl män som kvinnor, även om litteraturen i större utsträckning förefaller att se problemet utifrån ett kvinnoperspektiv (Gutek, 1985).

När det gäller ungdomar i skolåldern har problemet uppmärksammat i svenska medier under senare år och då oftast utifrån flickors upplevelser. Flera dagstidningar har haft artiklar om sexuella trakasserier i skolan och hur detta uppfattas av elever och vuxna i och omkring skolan. BRIS, Barnens rätt i samhället, skriver i en rapport (1999) att cirka 15 procent av de barn som ringer till BRIS, gör det för att tala om att de utsatts för sexuella trakasserier av lärare eller annan personal i skolan.

Media har också under senare år uppmärksammat ett hårdare klimat i skolan. Språket beskrivs som fullt av svordomar och hånfulla könsord och beteendet mellan eleverna förefaller mer aggressivt nu än för tio år sedan. Hur det ser ut i skolan, vad som förekommer och inte, vet vi dock alltför lite om. Endast ett fåtal svenska studier har påträffats vad gäller sexuella trakasserier i skolan (se nedan) och när det gäller forskning om elevers språkbruk och sexuell trakassering har endast en studie kunnat identifierats (Eliasson, 2002).

I en av de svenska studier som genomförts uppgav nästan hälften av de tillfrågade flickorna att de någon gång under sin skoltid varit utsatta för sexuella trakasserier (Kullenberg och Ehrenlans, 1996). Studien genomfördes i ett antal Stockholmsskolor höstterminen 1995. Oftast hade trakasserierna förekommit i högstadiet, speciellt i åk 8. 56 procent av de flickor som har upplevt trakasserier kände andra flickor med liknande erfarenheter och 34 procent av de flickor som inte varit utsatta för trakasserier kände flickor som hade varit. Dessa resultat och resultat från andra studier (Larkin, 1994) visar att för att känna igen och definiera ett fientligt beteende behöver man inte själv ha varit utsatt. Det visar också att svenska skolor inte är fria från trakasserier och att mer kunskap och förståelse av fenomenet behövs.

Internationell forskning visar att köns- och etniskt relaterat, kränkande, diskriminerande och våldsamt beteende kan isolera och utestänga en viss grupps medlemmar. En person blir trakasserade helt enkelt därför att hon eller han tillhör denna speciella grupp. När det gäller kön och etnisk tillhörighet kan man varken ändra eller dölja sin tillhörighet. Det psykiska traumat hos offren för trakasserier mot en viss grupp kan också vara svårare än det trauma offren för tillfällighetsvåld upplever. I skolmiljön drabbas till exempel flickor som blir vittne till sexuella trakasserier på ett liknande sätt som det faktiska offret (Larkin, 1994).

Offer för sexuella trakasserier drabbas av en mängd psykiska, somatiska och sociala konsekvenser som depression, isolering, ångest, rädsla, mag-tarmbesvär, huvudvärk, trötthet (Danski och Kilpatrick, 1997), låg självkänsla samt sänkta förhoppningar på och förväntningar inför framtiden (Larkin, 1994; Rospenda, m fl, 1998). Flickor förefaller i högre utsträckning än pojkar att drabbas av psykosomatiska besvär pga sexuell trakassering (Gillande Gådin, 2002). Majoriteten av offren försöker ignorera eller undvika det kränkande beteendet, vilket ibland också kan leda till att de skolkar från lektioner eller slutar skolan i förtid (Palaudi, 1997).

Berättelser från elever bekräftar också att sexuella trakasserier i skolan är ett allvarligt hinder för individens (karriär)utveckling och att upplevelser av detta slag starkt kan påverka och t o m förstöra en individs personliga liv (Palaudi, 1997). Att en gång ha blivit utsatt för ofredande av detta slag, kan innebära en känsla av stor sårbarhet som kan förändra ens liv (Palaudi, 1997). Möjligheterna att följa undervisningen och att göra en god skolprestation kan också försvåras, vilket kan leda till att eleven tvingas sluta skolan eller byta skola.

Ungdomstiden är den tid i en flickas liv då hennes kropp och hennes sociala roll förändras mycket djupgående. Flickor som trakasserats i skolan visar mindre lust att studera, lägre självkänsla och väntar sig mindre av sitt framtida yrkesliv (Larkin, 1994; Rospenda, m fl, 1998). I Sverige rapporterar flickor självmordstankar dubbelt så ofta som pojkar. De beskriver också flera psykosomatiska besvär (Berg-Kelly och Kullander, 1998).

Några definitioner och modeller

Det finns åtskilliga definitioner på sexuella trakasserier; de kan grovt delas in i tre grupper: lagliga, beteende- och psykologiska definitioner (Fitzgerald, m fl, 1997). Inom EU definieras sexuella trakasserier så här:

”Uppträdande av sexuellt slag eller annat uppträdande grundat på kön, som är ovälkommet och kränker individens integritet. Uppträdandet blir trakasserier om det fortsätter efter det att den som blir utsatt gjort klart att det är ovälkommet. Det är varje individs ensak att avgöra om det är en kränkning eller inte”.

Exempel på sexuella trakasserier är:

- nedsättande skämt med anspelning på någons kön
- osynliggörande pga sitt kön
- förminskande, att inte bli tagen på allvar pga sitt kön
- undanhållande av information pga sitt kön
- ”runda ord” och pornografiska bilder
- ovälkomna sexuella kommentarer om utseende, klädsel och privatliv

- ovälkomna sexuella anspelningar, blickar, gester, och tilltalsord
- tafsande eller annan ovälkommen berörning av sexuellt slag
- ovälkomna förslag eller krav på sexuella tjänster

Gruber, en internationellt känd forskare inom området, använder följande definition när det gäller sexuella trakasserier i arbetslivet:

”alla upprepade eller oönskade muntliga eller fysiska sexuella närmanden, uttalat sexuella nedvärderande påståenden eller sexuellt diskriminerande kommentarer från någon på arbetsplatsen som upplevs kränkande eller stötande av mottagaren eller som orsakar mottagaren obehag eller förnedring eller som stör mottagarens arbetsprestation” (Gruber, 1998).

Gruber utvecklar vidare Guteks (1985) modell för sexuella trakasserier som baseras på begreppet ”*könsrolls-spill-over*” och på att trakasserier ökar när utsattheten ökar. Det finns andra beteendemodeller för sexuella trakasserier, varav pionjären Tills integrerade taxonomi av sexuella trakasserier samt den senaste – Fitzgeralds modell för sexuellt kränkande beteende – är värda att nämnas (Fitzgerald m fl, 1997).

En av de modeller som baseras på feministiska begrepp är ”motmaktsmodellen” för sexuella trakasserier, där ”sexuella trakasserier fungerar så att de förstärker könsstatus genom att förneka/upphäva det kvinnliga offrets organisationsstatus” (Rospenda m fl, 1998). Medan tidigare modeller definierar sexuella trakasserier utifrån situationer där, till exempel, en liten grupp flickor i en naturvetenskaplig klass eller medtävlare i någon sport förlöjligas eller blir utvisade, förklarar motmaktsmodellen en situation där en flicka som är elevrådsordförande eller bäst i klassen utsätts för ett förnedrande och kränkande beteende av sina mindre framstående manliga kamrater. De båda exemplen har emellertid gemensamt att de utmanar eller utestänger flickor från en del aktiviteter och undergräver deras kunnande inom dessa områden. Att ta ifrån kvinnliga elever deras makt på detta sätt leder som regel till att flickorna drar sig tillbaka eller till ett begränsat deltagande från deras sida inom dessa områden (Larkin, 1994; Stein, 1995).

En del nutida feministiska teorier om våldtäkt och sexuellt utnyttjande placerar beteenden som de ovanstående i förlängningen av ”normala” man-kvinna-relationer snarare än att de ser dem som separat patologi (Jeffner, 1997). Ur det perspektivet kan det vara riktigt att se sexuella trakasserier i skolan som en förlängning av den ”normala” relationen mellan könen.

Den senare modellen får stöd i olika studier, t ex i den tidigare nämnda svenska studien i Stockholms skolor, där det var vanligast att sexuella trakasserier rapporterades av de 13–14-åriga eleverna (Kullenberg och Ehrenlans, 1996). I denna åldersgrupp formas en persons köns- och allmänna identitet snabbt. Pojkarna vill ofta ”testa” sin manlighet och flickorna sin kvinnlighet utifrån familjens eller samhällets vuxna rollmodeller men också utifrån TV, musik och andra media. Spänningen mellan könen, som börjar uppträda mellan barn ungefär i 10-årsåldern, får nu en ny dimension och skärpa.

De definitionerna och modeller som beskrivits ovan har alla utvecklats för att fungera i det vuxna arbetslivet. Ingen av dem kan utan anpassning användas för att studera sexuella trakasserier i skolmiljön. Skolan har också ett större ansvar för sina ”arbetstagare” dvs eleverna än vad en vuxen arbetsplats har. Detta innebär bland annat att fler faktorer behöver inkluderas vid studier som rör sexuella trakasserier i skolan.

En sådan modell anpassad för skolmiljön har utvecklats av en av författarna till denna rapport (Witkowska, 2000). Den inkluderar såväl miljö- som organisatoriska faktorer (t ex skolstorlek, undervisnings- och andra resurser), sociala faktorer (inlärningsklimat, sociala problem m m) som mer individuella faktorer.

En del former av kränkande beteenden är inte lätta att skilja från vad som anses vara ”normal” könsrollsträning. Pojkarna som gör detta är vanligtvis inte medvetna om vilken effekt det har på deras kamrater. Att objektifiera andra för att göra sig själv starkare verkar vara en del av könsrollträningen för pojkar. Flickornas könsrollsträning inkluderar ett framhävande av den sexuella attraktiviteten men också ”mognad”, definierad som förmågan att vårda, stödja och vara osjälvisk. Därför kommer flickorna att låta bli att rapportera upplevelser av sexuella trakasserier. Pojkarna tillåts öka sin styrka på bekostnad av sina kvinnliga (eller andra, svagare eller mera feminina manliga) kamraters styrka (Larkin, 1994; Stein, 1995).

Det är inte heller alltid helt lätt att skilja vad som är allvar och vad som är skämt när det gäller olika former av kränkande beteenden eller språkliga uttryck. Det som den ene uppfattar som ”normalt” eller ”på skämt” kan av den som drabbas uppfattas som allvarligt eller kränkande.

I Sverige saknas en bra terminologi för området sexuellt kränkande behandling. ”Sexuella trakasserier”, som är en direktöversättning av engelskans ”sexual harassment”, speglar bara en del av det trakasserande beteendet, nämligen det som är av direkt sexuell art. Det engelska begreppet inrymmer emellertid också fientliga eller nedvärderande beteenden som har att göra med en persons kön även om de inte nödvändigtvis är sexuella till sin natur. En lämpligare svensk term skulle kunna vara ”könsrelaterade trakasserier”, som kan inkludera flera beteenden. Det förefaller dock som om den svenska termen ”sexuella trakasserier” har fått stor spridning och innehållsmässigt närmat sig den engelska terminologin. I denna rapport använder vi oss av uttrycken ”sexuell trakassering” och ”verbala och fysiska kränkningar med sexuell anknytning”.

Problemområdet i ett skol-, arbetslivs- och samhällsperspektiv

Skolan är en av våra vanligaste arbetsplatser. Varje dag arbetar där cirka 1,3 miljoner elever och 150 000 vuxna vid närmare 6 000 grund- och gymnasieskolor. Till skolan kommer också föräldrar, syskon, lärare från andra skolor, och många andra. Skolan ligger också oftast väl förankrad i sitt närområde. Det är därför naturligt att det som händer i skolan får stor uppmärksamhet. Skolan är också en del av samhället och hur det ser ut i samhället återspeglar sig – liksom andra samhällsfenomen – i skolan.

Elever i skolan från sex års ålder omfattas numera av arbetsmiljölagen och av de föreskrifter om arbetsmiljön som finns. Elever, både flickor och pojkar, har sålunda rätt till en trygg och säker arbetsmiljö, en miljö som också är fri från ofredande och från beteende med sexuell anknytning som kan upplevas obehagliga eller kränkande. Skolan är också den plats där barn och ungdomar först får kontakt med arbetslivet. Den miljö de upplever i skolan bidrar till att forma deras uppfattning om hur ett vuxet arbetsliv kommer att gestalta sig.

Internationella studier av sexuella trakasserier i skolmiljön visar att även om man oftast inte låtsas om den, har en ”fientlig” miljö i skolan stor betydelse för elevernas självförtroende och prestationer. Det är dokumenterat att en del skolflickor i åldrarna tretton till sexton år tappar sitt självförtroende, blir mera passiva, bidrar mindre i klassen och generellt sett förlorar sin lust att delta som följd av att de blivit trakasserade (Larkin, 1994).

Olika former av etniska och sexuella trakasserier skapar en "fientlig" miljö för vissa elevgrupper och stör därmed deras möjlighet att ta till sig undervisningen. Flickor drar sig ofta ur olika sporter och manligt dominerade ämnen därför att de är rädda att utsättas för trakasserier. Det påverkar såväl deras hälsa och fysiska kondition (Berg-Kelly, 1998; Laflamme, 1998) som deras möjligheter till fortsatt utbildning och bättre betalda jobb. Det är därför viktigt att skolan kan erbjuda en god och stimulerande arbetsmiljö, där alla elever kan utvecklas intellektuellt och socialt och där ingen utsätts för trakasserier och/eller våld.

Sammanfattning och behov av kunskap om svensk skolmiljö

En kort sammanfattning av hittillsvarande kunskap:

1. Svenska skolor är inte fria från händelser som kan rubriceras som könsrelaterade trakasserier (Kullenberg och Ehrenlans, 1996).
2. För att upptäcka och definiera beteenden som sexuella trakasserier behövs kunskap och förståelse, bl a för att flickor ofta underrapporterar medan pojkar inte alltid är medvetna om vilken påverkan deras beteende har (Larkin, 1994; Stein, 1995).
3. Påverkan kan innebära psykologiska, somatiska och sociala konsekvenser t ex depression, isolering, ångest, fruktan, magproblem, huvudvärk, trötthet (Danski and Kilpatrick, 1997), låg självkänsla och låga förhoppningar inför framtiden (Larkin, 1994; Rospenda m fl, 1998). Majoriteten av offren försöker att ignorera eller undvika ett offensivt beteende men följden innebär ofta byte av klass/skola eller att helt sluta skolan (Palaudi, 1997). Andra konsekvenser kan vara ett tillbakadragande eller ett alltmer begränsat deltagande i aktiviteter där man blivit utsatt (sport, matematik, tävlingar).
4. Flickor utsätts oftare än pojkar för sexuella trakasserier (Larkin, 1994; 1995; Stein, 1995).
5. De flesta som ägnar sig åt sexuella trakasserier är pojkar. Det finns tillfällen när flickor trakasserar andra flickor sexuellt (könsrollsträning bland kamrater men det verkar alltid vara en förlängning av manliga sexuella trakasserier). Att flickor trakasserar pojkar sexuellt är ovanligt och sker bara undantagsvis (Larkin, 1994; 1995; Stein, 1995).
6. Pojkar som utsätts för sexuella trakasserier utsätts av andra pojkar (Larkin, 1994; Stein, 1995).
7. Sexuella trakasserier är en förlängning av de i vår kultur vanliga kvinno-mans-relationerna (Jeffner, 1997).

Sammanfattningsvis kan konstateras att kunskapen om språkbruk, kränkningar och beteenden med sexuell anknytning är begränsad när det gäller svensk skolmiljö. Detta är bakgrunden till den nu aktuella undersökningen, som genomförts bland 17-åriga skol elever i hela landet.

Undersökningens syfte

Det övergripande syftet med undersökningen var att öka kunskapen om språkbruk och sexuella beteenden i skolmiljön, främst bland ungdomar i början av sina gymnasieår. En bred kartläggning och analys av problemområdet som inbegriper olika aspekter har visat sig ge resultat i andra länder (OSSTF, 1995). En bred kartläggning ger också överblick och utgör en bas för utbildningsinsatser, olika typer av interventioner och förebyggande åtgärder.

Undersökningen ingår i ett projekt som också har följande delsyften:

- att identifiera och beskriva riskgrupper, risksituationer och riskfaktorer
- att utprova instrument och tillvägagångssätt för kartläggning och analys av problemet
- att formulera frågeställningar som kan initiera vidare forskning, utbildning och intervention

De frågeställningar som belyses i denna rapport beskrivs närmare i nästa kapitel.

En nationell undersökning bland gymnasieelever

Undersökningen syftade till att öka kunskapen om språkbruk och olika typer av sexuella beteenden mellan elever i skolan. I detta avsnitt beskrivs ett antal överväganden som diskuterades inför undersökningen och vad dessa övervägande resulterade i. Därefter beskrivs hur de elever som skulle ingå valdes ut och vilka som sedan svarade. Frågeformuläret och dess olika frågeområden presenteras också. Sist i avsnittet redogörs för hur det insamlade materialet databearbetats och analyserats.

Överväganden inför undersökningen

De överväganden som diskuterades inför kartläggningen baserades dels på den litteraturgenomgång som genomförts (Menckel och Witkowska, 1999) dels på de dokumenterade erfarenheter som vunnits i tidigare studier inom området (se Referenser). Följande frågor som rörde kartläggningens omfattning, studiegrupp, metodik och genomförande blev föremål för överväganden:

- Rikstäckande eller ej?
- Både flickor och pojkar?
- Grundskolor eller gymnasier?
- Vilken ålder/åldrar/årskurser?
- Intervju eller enkät?
- I skolan eller i hemmet?
- Tidpunkt och tidsperiod?

Den första frågan att ta ställning till var om kartläggningen skulle vara rikstäckande eller ej, dvs om den skulle omfatta alla typer av kommuner och geografiska områden i landet. Den begränsade kunskapen inom området samt att det saknades en överblick över förekomst och typer av sexuellt kränkande beteenden i svensk skolmiljö underlättade beslutet att kartläggningen skulle vara rikstäckande.

Nästa fråga att ta ställning till rörde om både flickor och pojkar skulle omfattas av kartläggningen. I flera tidigare studier hade endast flickor deltagit och andra studier hade också visat att det i första hand var flickor som var utsatta. Den enda svenska studien som funnits tillgänglig (Kullenberg och Ehrenlans 1996) baserades på en enkät till flickor och genomfördes i ett antal Stockholms skolor 1995. En av erfarenheterna från denna studie var att även pojkar borde ingå i en kartläggning av språkbruk och sexuella beteenden i skolmiljön. Andra studier har också visat att såväl flickor som pojkar drabbas av sexuella trakasserier och kränkningar.

Frågan om vilken ålder/åldrar eller årskurser som skulle omfattas av kartläggningen togs också upp. Ett av resultaten i ovannämnda studie (Kullenberg och Ehrenlans 1996) var att trakasserierna oftast förekommit i högstadiet, speciellt i årskurs 8 men resultaten tydde också på att trakasserier förekommit i tidigare åldrar. Andra studier har genomförts bland äldre elever. I denna kartläggning var syftet att skaffa en så bred information som möjligt och från åldersgrupper som kunde förmodas ha erfarenhet av och uppfattning om vad kränkande behandling kan innebära. De svarande borde också ha haft möj-

lighet att reflektera över hur de själva ser på trakasserier. För denna rikstäckande studie valdes därför åldersgruppen 17 år.

Detta innebar i sin tur att kartläggningen inriktades mot gymnasieskolan och dess första årskurs. Alla typer av gymnasier omfattades (kommunala, landstings- och fristående gymnasier) samt alla typer av skolstorlekar. I detta låg också att alla olika typer av program och kurser i gymnasiet inkluderades i kartläggningen.

När det gällde metodik valdes enkätundersökning utifrån ovannämnda överväganden om rikstäckande och både flickor och pojkar. Enkätmetodik möjliggör att fler kan omfattas av undersökningen och att eleverna/ungdomarna kan svara på ett stort antal frågor utan tidspress från någon annan. De skulle också kunna fylla i sina svar i hemmet. Ett formulär som tar upp så känsliga och personliga frågor som sexuella kränkningar i skolan bör fyllas i en lugn och avskild miljö, där eleven kan garanteras att svaren inte kommer fram till någon på skolan (lärare eller andra elever) eller på annat sätt sprids. Det var också viktigt att de kunde fylla i sina svar i en miljö där de inte samtidigt kan se t ex andra elever som varit föremål för trakasserier eller som utfört sådana handlingar. Formuläret skickades därför till elevens hemadress.

Tidpunkten för kartläggningen bestämdes till i slutet av första gymnasieåret. Det innebar att de flesta elever som omfattades av undersökningen var 16 år i början av läsåret och 17 år i slutet av detta skolår. Det var också viktigt att frågorna i formuläret omfattade samma "tidsperiod", vilket skulle underlättas av om kartläggningen genomfördes vid samma tidpunkt för alla (i slutet av ett läsåret) och omfattade samma tidsperiod (dvs det läsår som höll på att avslutas).

Ett rikstäckande urval av gymnasieelever

Kartläggningen skulle vara rikstäckande och inriktas mot elever i första årskursen i gymnasieskolan. Från det nationella SPAR-registret drogs ett slumpmässigt urval av ungdomar födda 1983 och folkbokförda i Sverige år 2001. I detta register finns alla personer med adresser folkbokförda i Sverige. Registret uppdateras kontinuerligt. Totalt valdes 2 200 17-åringar ut (1 038 flickor och 1 162 pojkar), se tabell 1.

Frågeformulär och frågeområden

Frågeformuläret som låg till grund för kartläggningen hade två fokus: Skolan och Eleven/ den studerande. För en överblick över hur det ser ut i svensk skolmiljö var det viktigt att ställa frågor inte bara om vad som drabbat den enskilde eleven utan även om olika förhållanden på skolan. Skolan är ju elevens arbetsmiljö och också en plats där eleven vistas under en stor del av vardagen. För dessa två fokus utvecklades olika frågeområden. I denna rapport presenteras fem av dessa, se nedan.

Det var också viktigt att formuläret kunde ringa in några av de individuella och miljömässiga faktorer som i olika studier tagits upp som betydelsefulla vid diskussioner kring språkbruk och sexuella beteenden i skolmiljön. Exempel på sådana faktorer är: familjens socioekonomiska status och etniska bakgrund, fördelning av flickor och pojkar i aktuell skolmiljö, policy och riktlinjer i skolan för olika typer av beteenden, skolans "utbildningsklimat" etc.

Ett omfattande formulär utvecklades, drygt 90 frågor. Frågorna utgick från den svarandes egen bedömning eller uppfattning om olika problem och förhållanden i skolan. De flesta av frågorna hade fasta svarsalternativ; endast ett fåtal (fyra frågor) var öppna, dvs ifyllaren kunde själv formulera svaret. Exempel på en öppen fråga var "Vad tycker du att skolan borde göra för att förhindra sexuella trakasserier?". Svaren för de fem fråge-

områden som presenteras i denna rapport framgår av resultatredovisningen; ett urval av svaren på de öppna frågorna beskrivs också.

Frågorna kring sexuellt kränkande beteenden har utformats utifrån den litteraturinventering som genomförts. Denna omfattar såväl teoretisk vetenskaplig litteratur/teorier och modeller inom området (främst från USA) som olika typer av forskningsbaserade allmänna kartläggningar (oftast enkäter).

En stort antal av frågorna härrör från den typologi som utvecklats inom området av Gruber (1998) och från frågeformulär som använts vid studier huvudsakligen i USA. Dessa har översatts och anpassats till svenska förhållanden och ett antal frågor har tillkommit. Diskussioner kring utformningen av formuläret har förts vid ett flertal tillfällen med andra forskare och forskargrupper. Formuläret har också testats på sju tonåringar i åldern 14 till 18 år. Dessa informerades personligen om undersökningen samt svarade därefter på frågorna och intervjuades per telefon eller vid ett personligt möte. De fick då bli svara på formulärets och frågornas begriplighet, upplevd relevans, ordval, tidsomfattning kring ifyllandet. Därefter omarbetades formuläret.

Datainsamling

Det färdiga formuläret skickades till de utvalda 17-åringarnas hemadresser i slutet av april 2001 tillsammans med ett personligt undertecknat informationsbrev och ett frankerat svarskuvert. En kodsiffra fanns på baksidan av varje formulär, vilket ungdomarna informerades om. Påminnelsebrev skickades sedan vid två tillfällen i maj 2001. I det sista medsändes ett nytt frågeformulär.

Vilka har svarat och vilka har inte svarat?

I urvalet ingick även elever/ungdomar som inte gick i gymnasieskolan vid aktuell tidpunkt. Andelen ungdomar som av olika skäl inte befann sig i skolan i slutet av sitt första gymnasieår har uppskattats till 12 procent. Tabell 1 nedan visar urvalet, antal ungdomar utanför urvalsramen samt svarsfrekvens för de som omfattades av kartläggningen. Av tabellen framgår att en större andel flickor än pojkar svarat (59 procent flickor respektive 43 procent pojkar). Andelen flickor i riket är 49 procent och andelen pojkar är 51 procent. Den totala svarsfrekvensen blev 51 procent.

Tabell 1. Urval, urvalsram och svarsfrekvens för flickor respektive pojkar.

	Flickor	Pojkar	Totalt
Urval, antal elever som fått enkäten	1 038	1 162	2 200
Utanför urvalsramen, dvs går ej i skolan ^a	12 % (125)	12 % (139)	12 % (264)
Tillhör urvalet, dvs går i skolan	913	1 023	1 936
Antal inkomna enkäter	589	488	1 080 ^b
Antal användbara enkäter	540	440	980
Svarsfrekvens	59 %	43 %	51 %

a. uppskattad andel elever/ungdomar som ej befinner sig i skolan vid aktuell tidpunkt, dvs i slutet av skolåret.

b. inklusive tre enkäter utan könsangivelse.

När det gäller vilka områden i Sverige som ungdomarna kommer ifrån har Svenska Kommunförbundets indelning i olika kommuntyper använts, se tabell 2. Denna indelning grundar sig på följande variabler: folkmängd, läge, tätortsgrad, invånare per kvadratkilometer samt näringsstruktur. Av tabellen framgår att alla typer av kommuner finns representerade i jämförbar utsträckning i urvalet och i svarsgruppen. En något lägre

svarsandel kan dock ses för flickor i kommuntypen ”Större städer” än för flickor i riket som helhet.

Tabell 2. Svarsandel för flickor respektive pojkar i olika kommuntyper.

Kommuntyp	Flickor		Pojkar	
	Population	Svarsgrupp	Population	Svarsgrupp
Storstäder	13,8	12,5	13,7	14,7
Förortskommuner	14,6	16,9	14,8	14,9
Större städer	26,9	22,7	26,6	25,1
Medelstora städer	15,5	14,6	15,3	13,5
Industrikommuner	9,0	11,4	9,1	9,5
Landsbygdskommuner	4,7	6,4	4,7	6,7
Glesbygdskommuner	2,6	2,3	2,6	2,8
Övriga större kommuner	7,7	9,3	7,9	7,7
Övriga mindre kommuner	5,2	4,0	5,2	5,1

Gymnasieskolan omfattar ett stort antal program, oftast grupperade utifrån om de är studieförberedande eller ej. Alla typer av program finns representerade bland de som svarat. Flickor från de studieförberedande programmen har svarat i större utsträckning än flickor från övriga program; tendensen för pojkar är den omvända om dock i begränsad utsträckning.

Tabell 3. Svarsandel för flickor respektive pojkar i olika typer av program.

Programtyp	Flickor		Pojkar	
	Population	Svarsgrupp	Population	Svarsgrupp
Studieförberedande		60		48
Övriga		40		52

Det interna bortfallet i formuläret är lågt, mellan 1 och 2 procent.

Databearbetning, analys och resultatredovisning

Kartläggningen avsåg språkbruk och sexuellt kränkande beteenden i skolmiljön. En indelning i tre olika typer har gjorts (efter Larkin 1994 och Kullenberg 1996).

Tre typer av kränkningar:

- Verbal kränkning, som t ex att ge någon stötande namn, komma med nedtryckande kommentarer, sexistiska kommentarer och skämt, sexuella förslag, att bedöma någons fysiska attraktivitet eller att hota,
- Fysisk kränkning, som t ex att ta tag i någon, röra vid eller stryka sig mot någon eller att göra sexuella påhopp,
- Annan kränkning, som t ex att snegla lystet eller använda sig av sexuella gester, osv.

Två fokus och femfrågeområden

De två fokus (Skolan och Eleven) och de fem frågeområden som presenteras i denna rapport ligger till grund för analysen av enkätsvaren (se figur i Resultat). Frågeområdena är:

1. Vilka förhållanden upplevs som problem på den egna skolan och finns t ex mobbning, sexuella och etniska trakasserier med bland dessa?

2. I vilken utsträckning upplevs olika typer av verbala kränkningar med sexuell anknytning som problem i den egna skolan?
3. I vilken utsträckning upplevs olika typer av fysiska och andra kränkningar med sexuell anknytning som problem i den egna skolan?
4. I vilken utsträckning finns egna erfarenheter av att ha blivit utsatt för olika typer av verbala kränkningar med sexuell anknytning under pågående skolår?
5. I vilken utsträckning finns egna erfarenheter av att ha blivit utsatt för olika typer av fysiska och andra kränkningar med sexuell anknytning under pågående skolår?

Fyra analysgrupper

Var och en av ovan frågeområden har analyserats utifrån:

- Finns skillnader mellan hur flickor respektive pojkar svarat?
- Finns skillnader mellan hur elever i olika typer av gymnasieprogram svarat?
- Finns skillnader mellan hur elever från olika stora skolor svarat?
- Finns skillnader mellan hur elever i olika typer av kommuner svarat?

Gymnasieprogram, omfattar samtliga elever och har indelats i två typer av program: studieförberedande (naturvetenskapliga, samhällsvetenskapliga och internationella program) samt övriga program. Indelningen i dessa två typer av program har föregåtts av flera samtal med handläggare vid bl a Skolverket och Kommunförbundet. Dessa har också varit behjälpliga när det gäller kodning av vissa typer av program.

Skolstorlek, avser ett kontrasterande urval av två typer av skolstorlekar: mindre skolor, färre än 400 elever, och större skolor med fler än 1 200 elever (normalstorlek år 2001 är 584 elever/gymnasieskola).

Kommun, avser ett kontrasterande urval av två typer av kommuner: landsbygd/glesbygd och storstad/förort. Indelningen har följt Kommunförbundets indelning i nio olika typer av kommuner. Totalt finns 289 kommunerna i landet, varav 61 har beteckningen landsbygd/glesbygd och 39 utgörs av storstad/förort. De olika kommuntyperna finns i olika delar i Sverige med undantag för storstad/förort som är koncentrerade till Stockholms-, Göteborgs- och Malmöregionerna.

Svarsalternativ: för de tre första frågeområdena, dvs problem och verbala och fysiska kränkningar på den egna skolan, kunde fyra svarsalternativ anges: från "inget problem" till "stort problem". För de fjärde och femte frågeområdena, dvs vad man själv blivit utsatt för, fanns fem svarsalternativ: dagligen, varje vecka, varje månad, någon gång eller aldrig. Dessa svarsalternativ avsåg vad som hänt under pågående skolår.

Resultatredovisning: är uppdelat i Resultat – frågeområden och Resultat – några utvalda frågor. De fem frågeområdena och dess olika frågor presenteras i form av uppslag, där varje frågeområde redovisas på en vänster- och en högersida. Svaren anges i procent för de alternativ sammantagna som bedömts som "problem" (dvs från små problem till stora problem) för de tre första frågeområdena. På motsvarande sätt har svarsalternativen från "dagligen" till "någon gång" slagits samman och kallas för "problem" för de två sista frågeområdena. Även här anges andelen svar (i procent) för "problem".

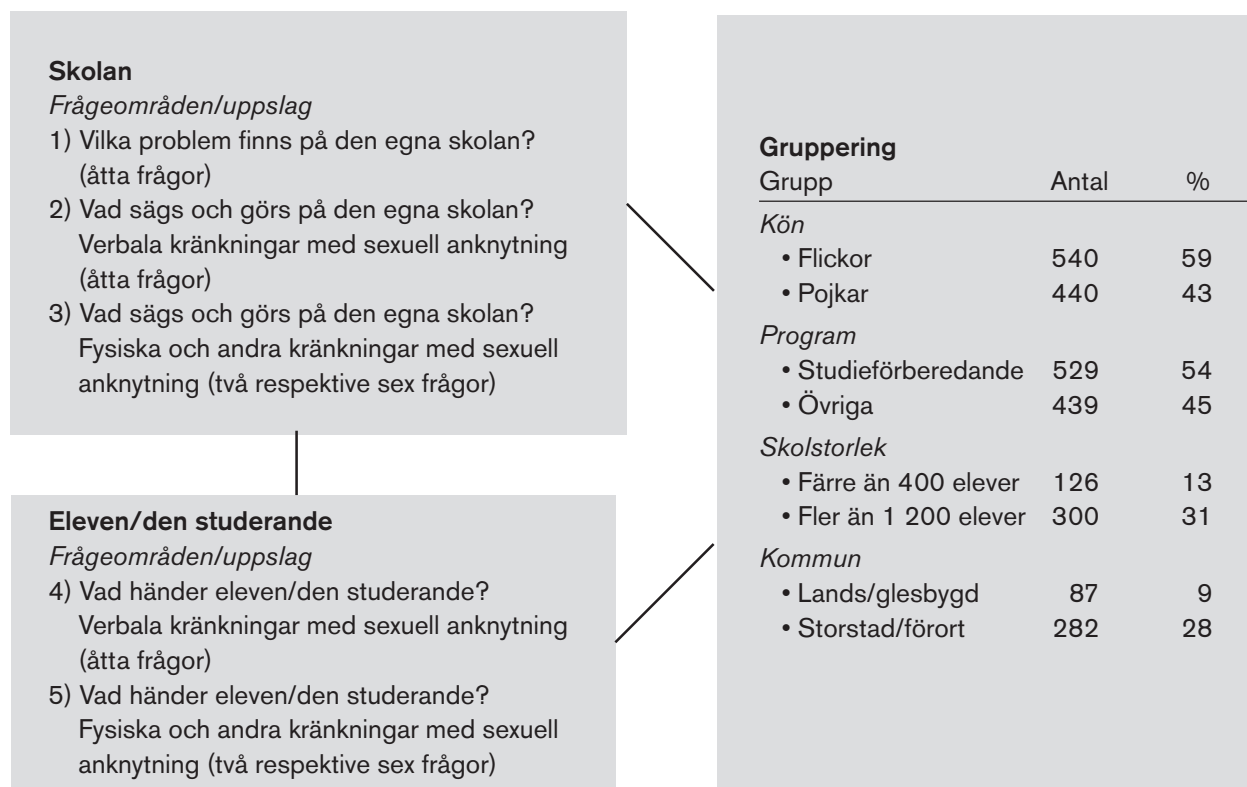
Under rubriken Resultat – några utvalda frågor redovisas ett urval andra svar. Exempel på frågor som tas upp är ”Vet du vad sexuella trakasserier är för något?” och varifrån elever i så fall fått information. Andra frågor som redovisas är om skolan har en handlingsplan mot sexuella trakasserier och mot mobbning och om den studerande i så fall har läst dessa handlingsplaner eller ej. Ytterligare en fråga som redovisas är om lärare eller skolpersonal under pågående läsår uppvisat beteende mot den studerande som har uppfattats som kränkande eller som haft sexuell anknytning.

En stort antal av de svarande har också kommit med kommentarer på den öppna frågan ”Vad tycker du att skolan borde göra för att förhindra sexuella trakasserier?” Dessa svar har kodats och redovisas under Elevers kommentarer och förslag.

Resultat – frågeområden

Fem frågeområden – fem uppslag

De fem frågeområden som valts ut för denna rapport presenteras i form av uppslag. Uppslag innebär att det finns en vänster- och en högersida där samma frågeområde (och frågor) redovisas utifrån olika aspekter. Kartläggningens två fokus, Skolan och Eleven/den studerande, och de fem frågeområdena (uppslagen) visas i figuren nedan. Av figuren framgår också hur grupperingen efter kön, typ av gymnasieprogram, skolstorlek och typ av kommun har gjorts.

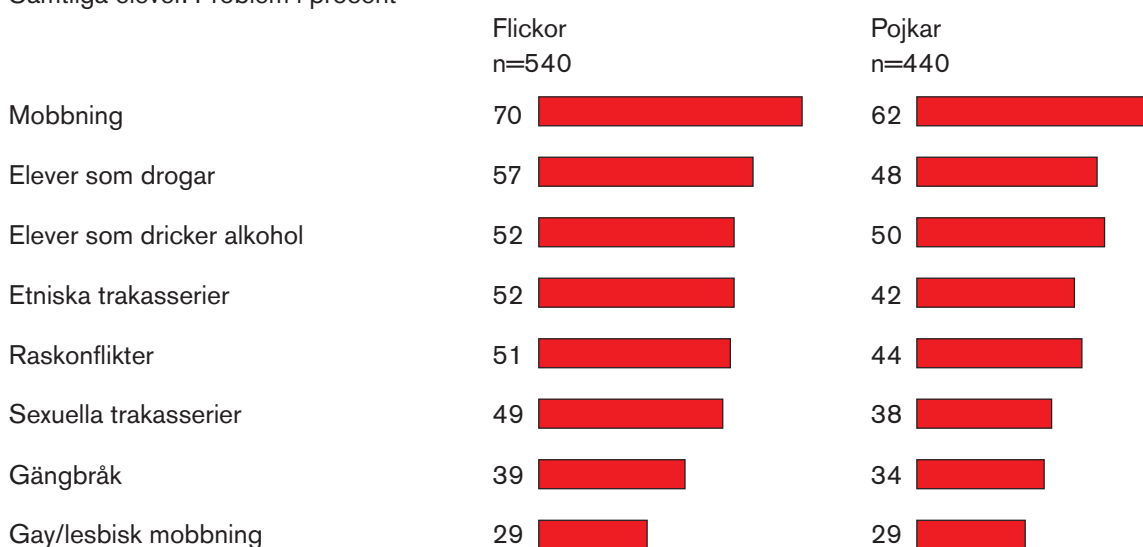

Vilka problem finns på den egna skolan?

Åtta frågor har använts för att belysa förhållanden på den egna gymnasieskolan. Uppgiften var att kryssa för det svarsalternativ för var och en av dessa förhållanden som bäst stämde överens med den egna uppfattningen. Fyra svarsalternativ fanns: från "inget problem" till "stort problem". På detta uppslag visas andelen svar (i procent) för de tre alternativ sammantagna som uppfattades som "problem". Svarsalternativet "inget problem" redovisas ej. Nedan visas hur flickor respektive pojkar har svarat. De åtta frågorna har rangordnats efter flickornas svar. På nästa/höger sida visas svar i procent för de fyra förhållanden som är i fokus för denna rapport (sexuella trakasserier, etniska trakasserier, mobbing och gay/lesbisk mobbing) och hur dessa fördelar sig för typ av program, skolstorlek och typ av kommun som skolan ligger i.

● Alla

Samtliga elever. Problem i procent

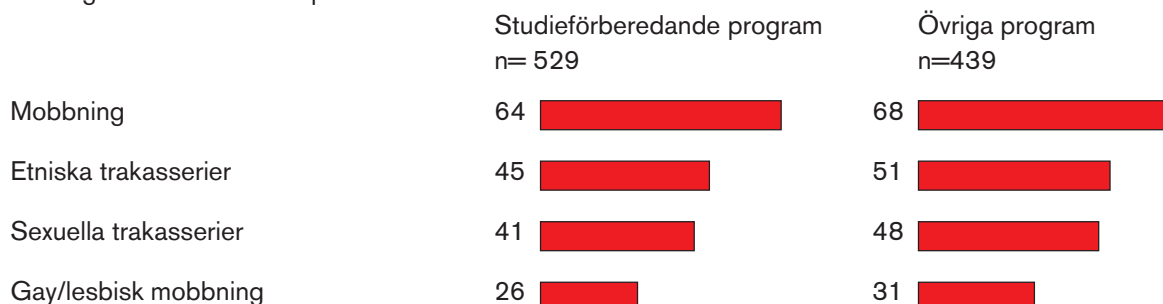

Rangordning utifrån hur flickor svarat (i procent) på enkätfrågan "Vilka problem tycker du finns på din skola?" för de tre svarsalternativen sammantagna som uppfattades som "problem". Svarsalternativet "inget problem" redovisas ej.

Mobbing, droger och alkohol är de förhållanden som av flest uppfattas som problematiska. Flickor anger genomgående och i högre grad att de olika förhållandena utgör problem på den egna skolan. Rangordningen överensstämmer mellan flickor och pojkar med ett undantag: pojkar uppfattar alkohol som ett något större problem än droger.

● Typ av program

Samtliga elever. Problem i procent

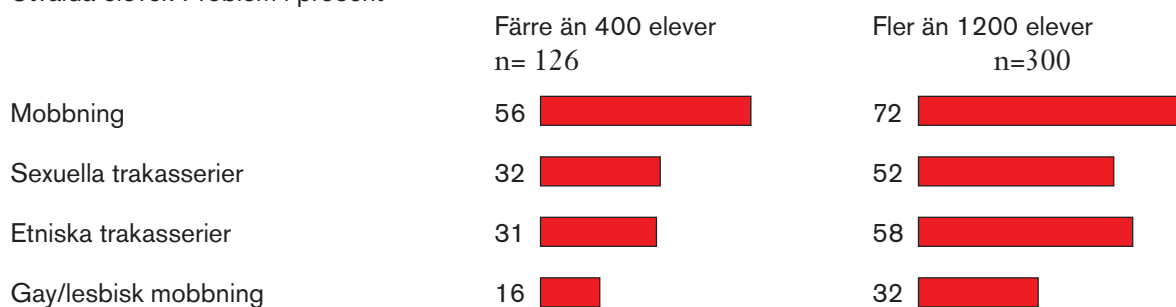

Rangordning av de fyra utvalda förhållandena baserad på samtliga elevers svar.

Elever i de studieförberedande programmen har rangordnat de fyra utvalda förhållandena på samma sätt som elever i övriga program. Genomgående har en lägre andel elever i de förstnämnda programmen angett att vart och ett av förhållandena utgör problem i den egna skolan.

● Skolstorlek

Utvalda elever. Problem i procent

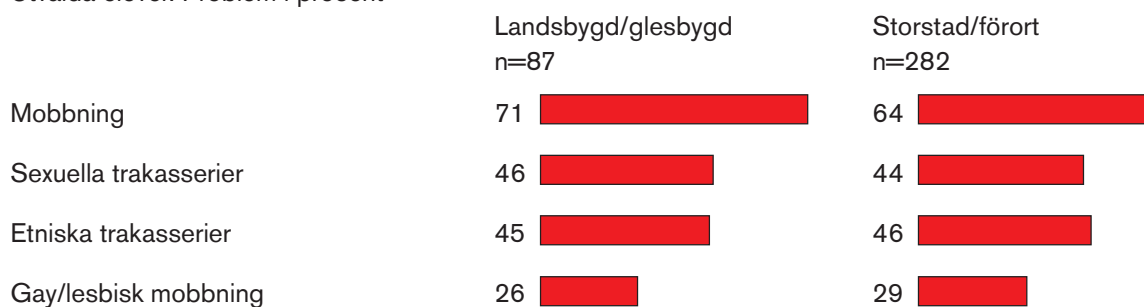

Rangordning av de fyra utvalda förhållandena baserad på hur elever i mindre skolor svarat.

Mobbning förblir även vid uppdelning på skolstorlek det förhållande (av de fyra utvalda) som av flest elever (i procent) har bedömts som problem. En större andel av eleverna i större skolor än i mindre skolor uppfattar vart och ett av förhållandena som problem på skolan.

● Typ av kommun

Utvalda elever. Problem i procent

Rangordning av de fyra utvalda förhållandena baserad på hur elever i lands/glesbygd svarat.

Mobbning är det förhållande som i viss utsträckning skiljer sig mellan de två kommuntyperna.

Vad sägs och görs på den egna skolan?

● Verbala kränkningar med sexuell anknytning

Samtliga elever. Problem i procent.

	Flickor n=540	Pojkar n=440
Sexuella kommentarer "Att elever kommenterar andra elevers utseende, kropp eller privatliv på ett sexuellt vis?"	76	59
Uttalanden om andras attraktivitet "Att elever offentligt kommenterar hur attraktiva eller hur oattraktiva andra elever är?"	75	67
Språkbruk som hora el dy "Att elever kallar andra elever för hora, slyna, fitta eller liknande?"	68	58
Kränkande kommentarer om sexualitet "Att elever säger nedsättande skämt och saker om andra elevers kön eller sexualitet t ex 'alla tjejer är horor' eller 'jag hatar bögar'?"	63	59
Kränkande kommentarer om kön "Att elever säger nedsättande skämt och saker om andra elevers kön eller sexualitet t ex 'alla killar är omogna'?"	72	58
Språkbruk som lesbisk el dy "Att elever kallar andra elever för lesbisk, bög, flata eller liknande?"	61	57
Sexfokuserat skryt inför andra "Att elever skryter om sina sexuella erfarenheter, pratar om sina sexuella fantasier och drömmar eller sitt sexliv flera gånger inför andra elever, eller när andra elever är i närheten?"	61	48
Verbalt tryck på sexuella tjänster "Att elever som kommer med antydningar, förslag eller krav på sexuella tjänster eller ett sexuellt förhållande?"	31	25

Rangordning utifrån hur flickor svarat (i procent) på enkätfrågan "I vilka utsträckning tycker du att något av följande beteenden är ett problem på din skola?" för de tre svarsalternativen sammantagna som innebär "problem". Svarsalternativet "inget problem" redovisas ej.

Olika typer av verbala kränkningar med sexuell anknytning är vanligt förekommande. Hälften eller drygt hälften av såväl flickor som pojkar anger detta. Undantaget utgörs av frågan "Verbalt tryck på sexuella tjänster", som endast markerats av var tredje flicka och än färre pojkar.

Genomgående har en större andel flickor än pojkar angivit att verbala kränkningar är ett problem. Rangordningen överensstämmer i stort mellan flickor och pojkar med ett undantag. Flickorna sätter "Sexuella kommentarer" överst; pojkar "Uttalande om andras attraktivitet".

● Typ av program

Samtliga elever. Problem i procent

	Studieförberedande program n= 529	Övriga program n=439
Uttalande om andras attraktivitet	71 	73
Sexuella kommentarer	67 	71
Kränkande kommentarer om kön	65 	68
Språkbruk som hora o dy	61 	68

Rangordning baserad på hur elever i de studieförberedande programmen svarat.

Rangordning överensstämmer mellan elever i studieförberedande och övriga program. Endast en mer markerad skillnad kan ses: "Språkbruk som hora o dy".

● Skolstorlek

Utvalda elever. Problem i procent.

	Färre än 400 elever n= 126	Fler än 1200 elever n=300
Uttalande om andras attraktivitet	62 	77
Sexuella kommentarer	59 	71
Kränkande kommentarer om kön	57 	70
Språkbruk som hora o dy	50 	67

Rangordning baserad på hur elever i mindre skolor svarat.

Rangordningen av de fyra verbala kränkingsbeteenden överensstämmer mellan elever från mindre respektive större skolor. Genomgående har en lägre andel elever i de mindre skolorna än i de större skolorna angivit de olika beteendena som problem på skolan.

● Typ av kommun

Utvalda elever. Problem i procent

	Landsbygd/glesbygd n=87	Storstad/förort n=282
Sexuella kommentarer	81 	69
Uttalanden om andras attraktivitet	74 	71
Språkbruk som lesbisk o dy	69 	60
Språkbruk som hora o dy	68 	66

Rangordning baserad på hur elever i lands/glesbygd svarat.

Vid uppdelning på kommuntyperna lands/glesbygd och storstad/förort kan två mer markerade skillnader ses: "Sexuella kommentarer" och "Språkbruk som lesbisk o dy", där en större andel elever i lands/glesbygdskommunerna anger problem i den egna skolan.

Vad sägs och görs på den egna skolan?

● Fysiska och andra kränkningar med sexuell anknytning

Samtliga elever. Problem i procent

	Flickor n=540	Pojkar n=440
Sexuell ryktesspridning Att elever sprider sexuella rykten om andra elever?	67 	54
Sexuellt kontaktsökande Elever som ger kommentarer, skämtar eller gestikulerar på ett vis som är sexuellt?	58 	52
Kränkande klotter Att elever skriver nedsättande saker om andra elever på tex. toaletter eller i omklädningsrum?	55 	46
Påträngande och sexuella blickar Elever som tittar på andra elever på ett vis som känns påträngande och sexuellt?	44 	38
Påträngande krav på träff/date Elever som upprepade gånger följer efter andra elever, lämnar meddelanden eller frågar andra (tex deras kompisar) om dem och inte accepterar om de inte vill träffas?	32 	33
Kränkande sexuella kroppskontakter Elever som gnider, stryker eller trycker sig mot andra elever på ett sexuellt vis (även "av misstag")?	32 	32
Uppvisande av pornografiska bilder Elever som visar eller lämnar stötande bilder, foton, teckningar eller meddelande till andra elever?	30 	25
Dragande i kläder på ett sexuellt vis Elever som drar i/av andra elevers kläder på ett sexuellt vis, t ex drar i bh-banden, drar upp kjolen eller drar i kalsongerna?	23 	22

Rangordning utifrån hur flickor svarat (i procent) på enkätfrågan "I vilka utsträckning tycker du att något av följande beteenden är ett problem på din skola?" för de tre svarsalternativen sammantagna som innebär "problem". Svarsalternativet "inget problem" redovisas ej.

Fysiska och andra typer av kränkningar är mindre vanligt än verbala kränkningar. En större andel av flickorna har angivit att de aktuella kränkningarna utgör problem på den egna skolan men skillnaderna är ej så markerade som för frågorna om verbala kränkningar. Rangordningen överensstämmer mellan flickor och pojkar.

● Typ av program

Samtliga elever. Problem i procent

	Studieförberedande program n= 529	Övriga program n=439
Sexuell ryktesspridning	59 	63
Sexuellt kontaktsökande	53 	59
Kränkande klotter	48 	54
Påträngande och sexuella blickar	39 	46

Rangordning baserad på hur elever i de studieförberedande programmen svarat.

Rangordning överensstämmer mellan elever i studieförberedande och i övriga program. Genomgående har en något lägre andel elever i förstnämnda programmen angivit de olika typerna av kränkningar som problem.

● Skolstorlek

Utvalda elever. Problem i procent

	Färre än 400 elever n= 126	Fler än 1200 elever n=300
Sexuell ryktesspridning	51 	61
Sexuellt kontaktsökande	49 	58
Kränkande klotter	35 	56
Påträngande och sexuella blickar	34 	42

Rangordning baserad på hur elever i mindre skolor svarat.

Genomgående har en lägre andel elever i de mindre skolorna angivit de fyra typerna av kränkningar som problem. "Kränkande klotter" är den typ av kränkning där skillnaden är mest markerad.

● Typ av kommun

Utvalda elever. Problem i procent

	Landsbygd/glesbygd n=87	Storstad/förort n=282
Sexuell ryktesspridning	71 	54
Sexuellt kontaktsökande	65 	57
Kränkande klotter	56 	46
Påträngande och sexuella blickar	47 	41

Rangordning baserad på hur elever i lands/glesbygd svarat.

En högre andel elever från lands/glesbygd än från storstad/förort uppfattar de aktuella kränkningarna som problem. Särskilt markerat är detta när det gäller "Sexuell ryktesspridning".

Vad händer eleven/den studerande?

● Verbala kränkningar med sexuell anknytning

Samtliga elever. Utsatt i procent.

	Flickor n=540	Pojkar n=440
Sexfokuserat skryt inför andra Skrutit om sina sexuella erfarenheter, pratad om sexuella fantasier och drömmar eller om sitt sexliv flera gånger inför dig, eller när du är i närheten?	77	71
Kränkande kommentarer om kön Sagt nedsättande skämt eller saker om ditt kön eller sexualitet, eller om människor av samma kön eller sexualitet som du: tex "alla killar är omogna"?	76	66
Uttalanden om andras attraktivitet Offentligt kommenterat hur attraktiv eller oattraktiv du är?	71	62
Sexuella kommentarer Kommenterat ditt utseende, din kropp eller ditt privatliv på ett sexuellt vis?	65	58
Kränkande kommentarer om sexualitet Sagt nedsättande skämt eller saker om ditt kön eller sexualitet, eller om människor av samma kön eller sexualitet som du: tex "alla tjejer är horor" eller "jag hatar bögar"?	55	39
Språkbruk som hora el dyl Kallat dig för hora, slyna, fitta eller liknande?	37	36
Verbalt tryck på sexuella tjänster Kommit med antydningar, förslag eller krav på sexuella tjänster eller ett sexuellt förhållande?	26	24
Språkbruk som lesbisk el dyl Kallat dig lesbisk, bög, flata eller liknande?	17	53

Rangordning utifrån hur flickor svarat (i procent) på enkätfrågan "Hur ofta har det hänt dig under det pågående skolåret att en eller flera elever på skolan har....? för svarsalternativen "dagligen", "varje vecka", "varje månad" och "någon gång" sammantagna. Svarsalternativet "aldrig" redovisas ej.

Eleverna uppger sig ha varit utsatta för alla uppräknade typer av verbala kränkningar med sexuell anknytning. Genomgående anger en större andel av flickorna att de blivit utsatta med undantag för "Språkbruk som lesbisk o dy", där ; en betydligt högre andel av pojkarna säger att de utsatts. Rangordningen överensstämmer mellan flickor och pojkar med nämnda undantag

● Typ av program

Samtliga elever. Utsatt i procent

	Studieförberedande program n= 529	Övriga program n=439
Kränkande kommentarer om kön	77 	66
Sexfokuserat skryt inför andra	75 	73
Kränkande kommentarer om sexualitet	49 	47
Uttalanden om andras attraktivitet	66 	68

Rangordning utifrån hur elever i de studieförberedande programmen svarat.

En högre andel av eleverna i de studieförberedande programmen än i övriga program har svarat att de utsatts för kränkande kommentarer om kön.

● Skolstorlek

Utvalda elever. Problem i procent

	Färre än 400 elever n= 126	Fler än 1200 elever n=300
Sexfokuserat skryt inför andra	68 	79
Kränkande kommentarer om kön	68 	73
Uttalanden om andras attraktivitet	60 	70
Sexuella kommentarer	57 	63

Rangordning utifrån hur elever i mindre skolor svarat.

Genomgående har elever i mindre skolor i lägre andel svarat att de blivit utsatta.

● Typ av kommun

Utvalda elever. Problem i procent

	Landsbygd/glesbygd n=87	Storstad/förort n=282
Sexfokuserat skryt inför andra	73 	76
Uttalanden om andras attraktivitet	70 	67
Kränkande kommentarer om kön	68 	72
Sexuella kommentarer	59 	64

Rangordning baserat på hur elever i lands/glesbygd svarat.

Elever från lands/glesbygd har i något lägre utsträckning angivit att de utsatts med undantag för "Uttalande om andras attraktivitet", där en något lägre andel av eleverna i storstad/förort än i lands/glebygd uppger att de utsatts.

Vad händer eleven/den studerande?

● Fysiska och andra kränkningar med sexuell anknytning

Samtliga elever. Utsatt i procent

	Flickor n=540	Pojkar n=440
Sexuellt kontaktsökande Gett dig kommentarer, skämtat eller gestikulerat på ett vis som är sexuellt?	60 	55
Påträngande och sexuella blickar Tittat på dig på ett vis som känns påträngande och sexuellt?	51 	34
Kränkande sexuella kropps-kontakter Gnidit, strukit eller tryckt sig mot dig på ett sexuellt vis (även "av misstag")?	41 	51
Dragande i kläder på ett sexuellt vis Dragit i/av dina kläder på ett sexuellt vis, T ex dragit i bh-bandet, dragit upp kjolen eller dragit i kalsongerna?	31 	20
Sexuell rykts-spridning Spridit sexuella rykten om dig?	25 	24
Påträngande krav på träff/date Upprepade gånger följt efter dig, lämnat meddelanden eller frågat andra (tex dina kompisar) om dig och inte accepterat om du inte vill träffas?	25 	24
Uppvisande av pornografiska bilder Visat eller lämnat stötande bilder, foton, teckningar eller meddelande till dig?	11 	16
Kränkande klotter Skrivit nedsättande saker om dig på t ex. toaletter eller i omklädningsrum?	7 	7

Rangordning utifrån hur flickor svarat (i procent) på enkätfrågan "Hur ofta har det hänt dig under det pågående skolåret att en eller flera elever på skolan har....? för svarsalternativen "dagligen", "varje vecka", "varje månad" och "någon gång" sammantagna.

"Sexuellt kontaktsökande" är den typ av kränkning som drygt hälften av såväl flickor som pojkar säger sig utsatts för. Mer markerade skillnader mellan flickor och pojkar kan ses för "Påträngande och sexuella blickar" och "Dragande i kläder på ett sexuellt vis", där en större andel flickor än pojkar säger sig vara utsatta. Det omvända förhållandet dvs pojkar har i större utsträckning angivit utsatthet gäller för "Kränkande sexuella kropps-kontakter".

● Typ av program

Samtliga elever. Problem i procent.

	Studieförberedande program n=529	Övriga program n=439
Sexuellt kontakt sökande	59 	58
Påträngande och sexuella blickar	42 	45
Kränkande sexuella kroppskontakter	43 	50
Dragande i kläder på ett sexuellt vis/	27 	26

Rangordning utifrån hur elever i de studieförberedande programmen svarat.

En lägre andel av eleverna i de studieförberedande programmen än i övriga program har svarat att de utsatts för "Kränkande sexuella kroppskontakter".

● Skolstorlek

Utvalda elever. Problem i procent

	Färre än 400 elever n= 126	Fler än 1200 elever n=300
Sexuellt kontaktsökande	57 	60
Påträngande och sexuella blickar	35 	44
Kränkande sexuella kroppskontakter	44 	48
Dragande i kläder på ett sexuellt vis	27 	29

Rangordning utifrån hur elever i mindre skolor svarat.

En mer markerad skillnad kan ses. En lägre andel av elever i mindre skolor än i större skolor uppger att de utsatts för "Påträngande och sexuella blickar".

● Typ av kommun

Utvalda elever. Problem i procent.

	Landsbygd/glesbygd n=87	Storstad/förort n=282
Sexuellt kontaktsökande	60 	57
Påträngande och sexuella blickar	41 	44
Kränkande sexuella kroppskontakter	43 	47
Dragande i kläder på ett sexuellt vis/	27 	28

Rangordning baserad på hur elever i lands/glesbygd svarat.

Resultat – några utvalda frågor

Frågeformuläret till de 17-åriga skoleleverna omfattade drygt 90 frågor. Många av dessa har redovisats under rubriken Resultat – frågeområden. Nedan visas svar på svar på ytterligare några frågor.

På frågan *"Vet du vad sexuella trakasserier är för något?"* markerade 73 procent av flickorna och 71 av pojkarna svarsalternativet "ja, ganska mycket". Endast en procent (en flicka och sex pojkar) uppgav att de inte visste vad sexuella trakasserier är. På följdfrågan *"Om du vet det, varifrån har du fått informationen?"* svarade en majoritet av såväl flickor som pojkar att de fått sin information från radio/TV/tidningar (87 respektive 86 procent). Drygt en tredjedel uppgav också skolan och vänner som informationskälla.

En fråga löd *"Har din skola en handlingsplan mot sexuella trakasserier?"* De flesta såväl flickor som pojkar svarade "vet ej" (84 respektive 83 procent). Endast fyra procent av flickorna och fem av pojkarna visste att skolan hade en sådan handlingsplan. En närliggande fråga var *"Har din skola en handlingsplan mot mobbning?"* Hälften av såväl flickor som pojkar visste att skolan hade en sådan plan (50 respektive 45 procent uppgav detta).

Ytterligare en fråga som redovisas här är om lärare eller annan skolpersonal under pågående läsår uppvisat beteende mot den studerande som uppfattats som kränkande eller som haft sexuell anknytning. Frågan löd *"Har det hänt under det pågående skolåret att en lärare eller någon annan bland skolpersonalen ... kommit med förslag, önskingar eller krav på sexuella tjänster eller ett sexuellt förhållande?"* Totalt svarade två procent ja på denna fråga (två procent av flickorna och tre av pojkarna).

"Rört vid dig på ett sätt som du tyckte var obehagligt?" Totalt svarade tolv procent ja på denna fråga (fjorton procent av flickorna och nio av pojkarna).

"Kommit med sexuellt nedsättande kommentarer och skämt om din sexualitet eller om människor av samma kön eller sexualitet som du?" Totalt svarade tio procent ja på denna fråga (tolv procent av flickorna och sju av pojkarna).

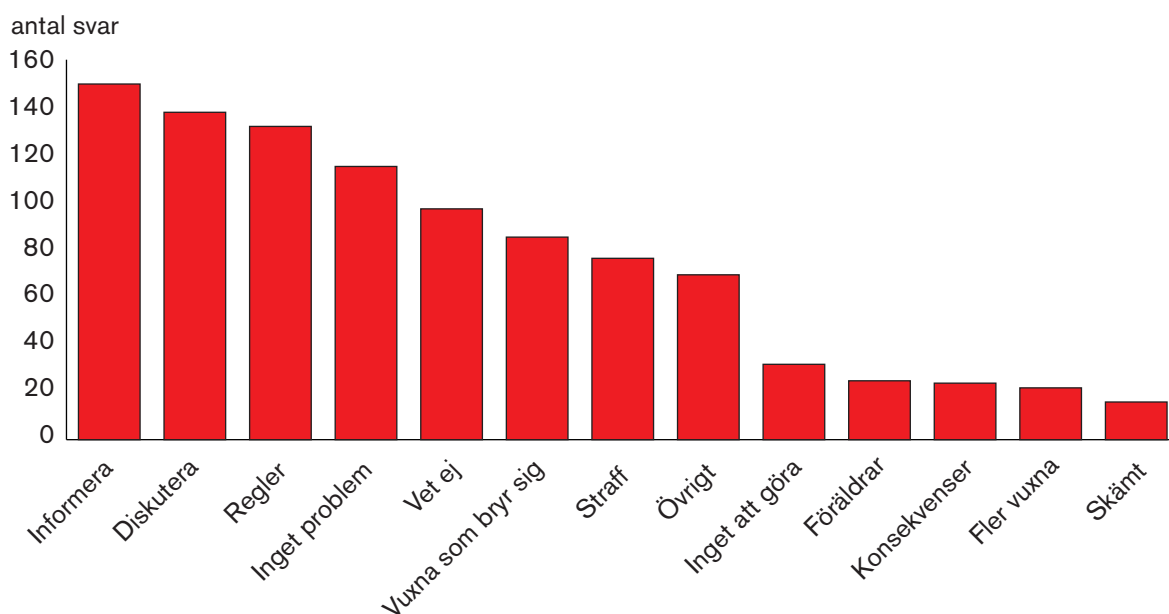
Elevernas kommentarer och förslag

Frågeformuläret innehöll också några frågor med öppna svarsmöjligheter. En sådan fråga var "Vad tycker du att skolan borde göra för att förhindra sexuella trakasserier?". Totalt har 733 av de 980 eleverna svarat, ibland med långa meningar, om hur de ser på trakasserier i skolan och vad man kan/skulle kunna göra för att förebygga och förhindra detta. Fler flickor än pojkar har svarat (59 respektive 41 procent).

Svaren har grupperats i 13 olika kategorier. De kategorier som fått flest svar är "Informera" och "Diskutera". Även kategorierna "Regler, säga ifrån" och "Bra jobb i min skola, inget problem" har fått många svar. Få svarar t ex att "Det bara är på skämt". Fördelningen av svaren över de 13 kategorierna framgår av figuren nedan.

Ofta innehåller svaren flera olika förslag på åtgärder, varför det totala antalet svar som kodats in uppgår till 989. Detta innebär bl a att svaren får tolkas med försiktighet. Vissa tendenser kan dock noteras. Så t ex förefaller det som om flickor har en större orientering mot information och diskussion än vad pojkar har. Flickor föreslår också i allmänhet fler åtgärder medan pojkarna pekar på en åtgärd. Generellt är pojkarnas svar kortare och mer "passiva" än flickornas.

Fördelning av svar (n=989) på frågan: Vad tycker du att skolan borde göra för att förhindra sexuella trakasserier? 733 elever har givit 989 svar.

"Informera"

Sammanlagt 151 svar varav 107 (70 procent) flickor och 44 (30 procent) pojkar.

Oftast har svaret om information tagits med tillsammans med andra förslag på åtgärder. Svaren kan därför också ha kodats in i andra kategorier. Många anger information för att få bättre kunskap om vad som räknas som sexuella trakasserier; även information till lärare förekommer i flera svar.

Citat – flickor

Ta upp det mer och erkänna att det finns och inte bara nämna det i förbifarten som något som kan finnas. Informera om att enstaka ord är sexuella trakasserier och att det verkligen förekommer.

Informera eleverna om trakasserier så att de vet och blir involverade. I vår skola förekommer det inte för att det skulle inte vara tillåtet av de andra eleverna.

Ge mer information om det och hur kränkande det kan vara. Och lära sig ända från början att alla är lika mycket värda, att man ska låta alla vara som de är.

Ge ut mer information till elever vad det handlar om och vad konsekvenserna blir. Även informera föräldrarna så att de kan informera vidare hemma.

Informera mer och hålla utbildningar för lärare och övrig personal, eftersom de ofta blundar för problemen.

Citat - pojkar

Se till att eleverna får information om vad sexuella trakasserier är för något.

”Diskutera, samtala”

Sammanlagt 139 svar varav 86 (62 procent) flickor och 53 (38 procent) pojkar.

Här finns många intressanta synpunkter. Många efterlyser en större öppenhet, att erkänna att det finns. Vanligt är också önskemål om att ta upp dessa frågor tidigt i åldrarna. Dramaövningar, samtal i små grupper, friluftaktiviteter mm är exempel på hur flickor och pojkar skulle kunna komma närmare sig varandra och mötas över könsgränserna. Traditionell undervisning förespråkas förstås också om såväl sexuella trakasserier som sexualitet, även i gymnasiet.

Citat – flickor

Prata! Om ingen tar upp och pratar om det, går det inte att ändra på dom dåliga sakerna.

Först bör de prata med eleverna i små grupper (med bara tjejer, bara killar, och blandat). Och se till att informationen går ut ordentligt. Sen borde lärarna vara mer uppmärksamma både på lektioner och rasterna, kanske vara ute på skolgården mera. Man borde nästan prata mer öppet om det, så att man vet att det pågår.

Ge eleverna mer kunskap om vad det är, sätta regler för vad man får göra/säga. Starta en diskussion om ämnet, även starta en diskussion om ojämlikhet mellan könen. Få upp ögonen för att tjejer och killar faktiskt behandlas olika. Till exempel blir en tjej kallad slampa efter sex, medan killen hyllas. Skolan bör hjälpa särskilt tjejer att lära sig säga ifrån och få bättre självförtroende över huvudet.

Jag tror det bästa vore att tjejerna och killarna diskuterade detta med varandra i klassen. Man kan hålla föredrag för varandra. Det är viktigt att alla förstår hur det känns att bli sexuellt trakasserad.

Under hela skolgången från lågstadiet borde man undervisa och uppfostra eleverna till respekt för varandra, men borde sluta placera eleverna i de traditionella könsrollerna och lära dem att män och kvinnor är lika mycket värda, lika intelligenta och att de ska ha samma möjligheter i livet.

Citat – pojkar

Man bör ju kanske vid tidig ålder få lära sig hur man skall behandla varandra. Finns väldigt få som behandlar tjejerna väl.

Åsikter och attityder förändras under hela uppväxten, men jag tror grunden läggs redan när man är liten (förskola-lågstadium) och därför är det viktigt att ta itu med könsdiskriminerande förhållningssätt i tidig ålder. I de högre årskurserna kan man ha temadagar och försöka ”töntstämpla” och ”lågstatus förklara” sexuellt trakasserande. Samtal mellan killar och tjejer.

Ingen lyssnar på information eller dylikt. Så någonting praktiskt där man får typ mötas och pratas vid och lära känna varandra ännu mer. Dela smygsnack som bara killar/tjejer snackar om. Lära varandra vad empati innebär.

”Reglera, agera, ingripa”

Sammanlagt 133 svar varav 92 (69 procent) flickor och 41 (31 procent) pojkar.

Många svar hamnade i denna kategori men den är också ganska bred – såväl uppmaningar som hårdare och framförallt tydligare regler om att ingripa mer och ta det på allvar finns bland svaren. Att inta en tuffare attityd gentemot sexuella trakasserier dominerar i svaren. Många antyder att det blundas för mycket och att lärarna är för fega för att säga till och agera. Inga direkta könsskillnader i svaren.

Citat – flickor

Säga till mer redan på lågstadiet. Då var ju pojkar som hemskast och sen fick de fortsätta.

Agera varje gång det hörs något/ser, inte bara i extrema fall

Lärarna måste återfå sin respekt, för idag är nästan allt på elevernas villkor. De måste säga till på skarpen och inte acceptera mobiltelefoner och mössor på lektionerna, eller dumma kommentarer. Börjar man här så har man i alla fall kommit en bit på väg.

Citat – pojkar

Ha fler regler och plikter. Visa var skåpet skall stå. Prata med föräldrarna mer.

Eleverna bör ha mer respekt för lärare och andra elever samt skolan. Föräldrarna bör ta större ansvar, likaså får lärarna inte vara för fega. Tuffare tag.

Ta tag i och utreda även ”småsaker” om den utsatta vill det. Dessa ”småsaker” kan vara upptakten till värre saker.

Införa en handlingsplan mot sexuella trakasserier som elever tillsammans med lärare sätter ihop.

”Bra jobb i min skola, inget problem”

Sammanlagt 116 svar varav 53 (46 procent) flickor och 63 (54 procent) pojkar.

Av alla som svarar att det inte är något problem i deras skola är det endast någon enstaka som nämner att deras skola gör ett bra jobb. Mest svar av typen ”Det problemet finns ej på min skola” och ”Jag har inte märkt av några trakasserier, så jag tror inte det är något problem...”

Liksom i kategorin ”Vet ej” finns fler pojkar representerade i denna grupp (men i samtliga övriga kategorier dominerar flickornas svar i antal).

Citat – flickor

De verkar redan göra ett bra jobb i min skola, man märker inget av att det skulle finnas sexuella trakasserier i skolan.

Jag tycker inte att det är ett problem med sexuella trakasserier på vår skola, så jag vet inte riktigt hur man skulle kunna förhindra det. Kanske prata med de som trakasserar, de är förmodligen osäkra på sig själva.

Eftersom det inte (vad jag märkt) förekommer på min skola har jag svårt att svara på frågan. Det är kanske inte så mycket skolan kan göra, värderingar och beteende kommer oftast innan gymnasiet.

Citat – pojkar

Vi har inga sådana problem på min skola. Här respekterar vi alla. Men på de skolor som har problem bör lärarna göra kampanjer och informera eleverna hur det är att vara trakasserad och försöka få eleverna att sluta med det.

Jag tycker att min skola gör redan så mycket de kan och att eleverna på min skola respekterar det i full skala.

”Vet ej, bryr mig ej”

Sammanlagt 98 svar varav 41 (42 procent) flickor och 57 (58 procent) pojkar.

En av få kategorier där pojkar har övervikt i svarsfördelningen. I de fall eleven svarat något mer är förklaringen oftast att han/hon inte har någon egen erfarenhet av det, inte har märkt, sett eller känt till något eller helt enkelt uttrycker att det inte finns några sådana problem. Flickorna står i allmänhet för de mer expressiva svaren och står också bakom så gott som alla svar som uttrycker hopplöshet inför situationen.

Citat – flickor

Ingen aning, de kan kanske förhindra det i skolan, men kanske inte utanför skolan.

Vet ej. Jag tycker de gör vad de kan.

Vet faktiskt inte. Vi har pratat om sånt här innan, men det har inte lett till något tyvärr!

Citat – pojkar

Vet ej. Men det händer inte så mycket sådant, inte som jag märker i alla fall. Det är mest blickar.

Vet inte. Jag tycker att var och en har ansvar för sig själv. Om man inte anmäler trakasserier får man inte hjälp. Om skolan inte tar problemet på allvar så får man försöka lösa problemet på egen hand.

Inte en aning. Finns ju folk som får betalt för att lösa sånt här, fråga dem!

”Straff, avstängning”

Sammanlagt 77 svar varav 47 (61 procent) flickor och 30 (39 procent) pojkar.

Hårdare straff i syfte att avskräcka utövarna är det vanligaste argumentet men framförallt finns önskan hos många att det inte ska velas så mycket, att det går för mesigt till när det väl uppdragas. En ökad tydlighet med vad som är acceptabelt och inte alltså. Inte sällan föreslås hårdare straff som en åtgärd bland andra för att få bukt med problemet.

Främst flickor för fram straff som en åtgärd bland andra medan pojkar oftast för fram det mer som "det enda raka".

Citat – flickor

Prata mer om det, ta upp diskussioner. Inte tillåta nedlåtande könsord och tafsande. Fler vaktande lärare i exempelvis matsalen. Skarpare regler och fastare straff. Exempelvis indraget studiebidrag.

Ha bestämda regler och straff. Ha mer hjälplärare och mindre klasser. Fler vuxna på rasterna. Fler "stödpersoner" såsom kurator och skolsköterska. Sköta om skolan utseendemässigt, ha kontakt med föräldrar, reglera elever som ej sköter sig!

För det första så tycker jag att straffet för dom som trakasserar är alldeles för snällt. Och så tycker jag att det borde finnas mer personer som är kunniga när det gäller mobbning, sexuella trakasserier. De flesta lärare tror att det inte händer någonting på skolan. Men det är ju bara för att dom aldrig ser någonting!

Citat – pojkar

Förebygga: Information, hårdare straff! Det verkar ju som ingen bryr sig när det väl händer.

"Finns inget att göra"

Sammanlagt 32 svar varav 20 (62 procent) är flickor och 12 (38 procent) är pojkar.

Många expressiva svar men ingen entydig uppfattning. Några menar att det är ett samhällsproblem, några att det inte går att bekämpa bl a eftersom det är ett dolt problem eller att eleverna blivit för stora.

Citat – flickor

Skolan kanske inte kan göra så mycket, de ser inte det vi elever ser, man kanske ska fråga sig vad man själv borde göra.

Vad kan du göra? Sådant har alltid funnits och kommer alltid att finnas.

Jag tror inte skolan kan göra så mycket utan det är samhället i övrigt, t ex alla modeller som är jättesmala med stora bröst. Jag tror att det bl a påverkar.

Det spelar ingen roll vad skolan gör så länge man hör från radio/TV/Tidningar hur det ska vara. Vi får lära oss under hela livet att flickor ska vara snälla, sminka sig och ha string. Pojkar ska vara starka, ta plats och erövra.

Det går inte att göra så mycket. Vi är ju så stora nu, kraften borde sättas in tidigare – på låg och mellanstadiet.

Finns inte så mycket att göra. Hora betyder inte hora längre utan nu är det bara ett ord som är fult och sägs till både killar och tjejer. Betyder inte att man får betalt för sex, längre.

Citat – pojkar

Eftersom jag aldrig upplevt några sexuella trakasserier (speciellt inte att någon kallas hora eller fitta som det påstås i alla tidningar) är det svårt att svara. Ärligt talat tror jag att sånt till stor del står utanför skolornas kontroll.

Sexuella trakasserier beror (enl mig) på olika etniska ursprung. De med andra kulturer kan inte alltid anpassa sig till vår svenska kultur. Ni skriver själva att

det är under de tio senaste åren trakasserierna ökat. Invandringen har också ökat. Skolan kan inte göra något. Samhället däremot borde se till att antingen integrera eller skicka hem invandrare som inte passar in i vår kultur. Detta med sexuella trakasserier är till stor del ett kulturellt problem oavsett vad er undersökning kommer att visa.

”Mest på skämt”

Sammanlagt 16 svar varav 10 (62 procent) flickor och 6 (32 procent) pojkar.

Inte så många har svarat att det mest är på skämt men så gott som samtliga svar är ganska långa. Så länge ingen verkar må dåligt av det skadar det ingen, verkar de flesta mena samt att det är ”deras språk”.

Citat – flickor

Det blir svårt med tanke på att vi är så få tjejer. Men man ska ta det med en nypa salt. Det är bara på skoj. Vi lever ju i männens värld på vår skola. Även lärarna är män.

De elever som känner sig trakasserade borde ha någon att kunna vända sig till saknas nu. Men på vår skola spelar många av våra skämt med sexuella ord, utan att vi trakasserar någon, t ex en kompis till mig är en liten ”kåtget” – uttryckt med humor och utan att mena nedlåtande t ex. Så lärare som förbjuder all användning av dessa ord förstör även våra skämt...

Skolan måste lära sig att se skillnad på sexuella trakasserier och mer vänskapligt trakasseri. Det är inte så farligt som det låter och ser ut.

Citat – pojkar

Ingen på min skola tar det här på allvar, det är en del av vårt språk.

Tycker inte det finns så mycket sexuella-seriösa trakasserier, det mesta är ju ändå på skämt och bör behandlas så.

Sammanfattning med kommentarer

För att öka kunskapen om språkbruk och sexuellt beteende i skolmiljön har en nationell undersökning bland gymnasieelever genomförts. Undersökningen rör samspelet mellan människor i skolan men tar också upp andra förhållanden i skolan. Ett frågeformulär skickades hem till 2 200 slumpvis utvalda ungdomar födda 1983, flickor och pojkar. Formuläret omfattade drygt 90 frågor, de flesta med fasta svarsalternativ men några med öppna svarsmöjligheter.

Undersökningen har två fokus: Skolan och Eleven. Följande frågeställningar belyses i denna rapport:

- Vilka problem finns på den egna skolan?
- Vad sägs och görs på den egna skolan?
- Vad händer eleven/den studerande?

Svaren har analyserats utifrån hur dessa fördelar sig mellan flickor och pojkar, vilken typ av program som eleverna går i, skolans storlek samt typ av kommun som skolan ligger i. Därutöver har svaren på den öppna frågan ”*Vad tycker du att skolan borde göra för att förhindra sexuella trakasserier?*” analyserats och kodats.

Nedan sammanfattas de resultat som presenterats i rapporten. Först dock något om vilka som svarat och vilka som inte svarat (svarsfrekvensen).

Svarsfrekvens

Totalt svarade 980 ungdomar på frågeformuläret, vilket ger en svarsfrekvens på 51 procent. Fler flickor än pojkar har svarat (59 respektive 43 procent). Elever/ungdomar från alla typer av gymnasieprogram svarande. Flickor från de studieförberedande programmen har svarat i större utsträckning än flickor i övriga program. När det gäller hur eleverna från olika stora skolor har svarat, har inga jämförelser kunnat göras beroende på svårigheter att få fram uppgifter om skolstorlek för gymnasier på riksnivå. Alla typer av kommuner finns representerade i jämförbar utsträckning i urvalet och i svarsgruppen. Flickor från kommuntypen ”Större städer” har svarat i något lägre utsträckning än flickor i riket som helhet.

Kommentarer

Med tanke på att enkätformuläret var mycket omfattande och krävde tid och i viss mån reflektion får svarsfrekvensen betraktas som tillfredsställande. Att fler flickor än pojkar svarat kan bero på att flickor är mer uppmärksamma på och upplever olika former av kränkningar med sexuell anknytning starkare än pojkar och är därför mer angelägna om att dela med sig av sina erfarenheter. En del kommentarer från de öppna frågorna tyder på detta.

Flickor och pojkar

Genomgående har en högre andel av flickorna än pojkarna angett att olika förhållanden utgör problem på den egna skolan. För flertalet frågor har hälften eller fler av flickorna svarat detta. Både flickor och pojkar sätter mobbning, droger och alkohol överst av angivna problem i skolan. 70 procent av flickorna har t ex svarat att mobbning är ett pro-

blem medan 62 procent av pojkarna angett detta. Fler flickor än pojkar ser etniska och sexuella trakasserier samt raskonflikter som problem i skolan.

Skillnaden mellan hur flickor svarat i förhållande till pojkar är mer markerad för frågor som rör verbala kränkningar med sexuellt anknytning än för fysiska och andra typer av kränkande beteenden. Flickornas svarsandel är genomgående högre än pojkarnas när det gäller att uppfatta dessa som problem på den egna skolan. Med verbala kränkningar avses t ex sexuella kommentarer, uttalanden om andras attraktivitet, språkbruk som hora el dyl. Fysiska och andra kränkningar är t ex sexuell ryktesspridning, sexuellt kontakt-sökande och kränkande klotter. Drygt hälften av såväl flickor som pojkar ansåg att flertalet av de olika typerna av kränkningar utgjorde problem på den egna skolan.

Störst skillnad mellan flickor och pojkar (mer än 15 procent skillnad i svarsandel) kan ses för sexuella kommentarer som problem på skolan (76 procent av flickorna och 59 av pojkarna angav detta). När det gäller vad man själv blivit utsatt för är kränkande kommentarer om sexualitet den typ av verbal kränkning där skillnaden mellan flickor och pojkar är mest markerad (55 procent av flickorna och 39 av pojkarna) tillsammans med språkbruk som lesbisk el dyl, där pojkar i högre grad uppgav sig vara utsatta (17 procent av flickorna och 53 av pojkarna svarade så). När det gäller fysiska och andra kränkningar är skillnaden mellan flickor och pojkars svarsandelar störst när det gäller påträngande och sexuella blickar (51 procent flickor och 34 pojkar).

Kommentarer

Att fler flickor än pojkar angivit olika förhållanden och olika typer av kränkningar som problem ligger i linje med vad andra studier visat. Det är också flickor som i störst utsträckning drabbas av psykosomatiska och andra symptom efter att ha blivit utsatta för olika former av kränkande behandling. Vad som särskilt bör noteras är att en så stor andel av flickorna (upp till 77 procent) har svarat att de blivit utsatta för verbala eller andra kränkningar med sexuell anknytning.

Program

Elever i de studieförberedande programmen har i lägre utsträckning än elever i övriga program angivit problem eller kränkningar på den egna skolan. Förhållandet är det omvända i flera fall när det gäller vad man själv blivit utsatt för dvs där har elever från de studieförberedande programmen i högre utsträckning svarat att de utsatts för framförallt verbala kränkningar med sexuell anknytning.

Skolstorlek

Mobbning förblir även vid uppdelning på skolstorlek det förhållande som av flest elever (i procent) bedömts som problem på den egna skolan. Av resultaten framgår att problemen genomgående var vanligare i större skolor (fler än 1 200 elever) jämfört med mindre skolor (färre än 400 elever). Detta gällde alla typer av problem på den egna skolan som mobbning, droger, trakasserier etc samt hur ofta det förekom *verbala kränkningar*. Skillnaden var 12 till 20 procent. Även frågorna om allmän förekomst av *fysiska och andra kränkningar* med sexuell anknytning på den egna skolan visade en påtaglig skillnad mellan små och stora skolor, 8 till 21 procent. När det gäller vad eleven *själv hade blivit utsatt för* var skillnaden mindre, 2 till 11 procent enheter.

Kommuntyp

En något högre andel av eleverna i landsbygd/glesbygd än i storstad/förort har svarat att mobbning är ett problem på den egna skolan. Även när det gäller verbala och fysiska kränkningar angav fler elever (i procent) från lands/glesbygd än från storstad/förort att dessa utgör problem. Särskilt markerat är detta när det gäller ”Sexuell ryktesspridning”, där skillnaden mellan dessa två kommuntyper är 17 procent.

Elevernas kommentarer och förslag

Svaren på den öppna frågan ”*Vad tycker du att skolan borde göra för att förhindra sexuella trakasserier?*” visar att språkbruk och sexuellt beteende är en fråga som engagerar ett stort antal gymnasieelever. Drygt 730 av de 980 eleverna har skrivit, ibland med långa meningar, om hur de ser på trakasserier i skolan och vad man kan/skulle kunna göra för att förebygga och förhindra detta. Fler flickor än pojkar har svarat (59 respektive 41 procent). Svaren innehåller ofta flera olika förslag på åtgärder, vilket gör att svaren får tolkas med försiktighet. Vissa tendenser kan dock noteras.

I cirka en tredjedel av svaren föreslås information, diskussion, undervisning m m; ytterligare ett stort antal talar om att agera, ingripa, vara tydligare, ta det på allvar. Få svarar att ”det bara är på skämt”. Det finns en tendens till att flickor har en större orientering mot information och diskussion än vad pojkar förefaller att ha. Flickor föreslår också i allmänhet fler åtgärder medan pojkarna pekar på en åtgärd. Generellt är pojkarnas svar kortare och mer ”passiva” än flickornas.

Slutkommentar

Resultaten från denna nationella undersökning av språkbruk och sexuella beteenden i gymnasiemiljön visar att svenska skolor inte är fria från trakasserier och kränkande behandling av sexuell art. Kartläggningen är den första i sitt slag i Sverige och kan utgöra en bas för fortsatta studier. Det är viktigt att olika aspekter av skolmiljön och skolelevs vardag uppmärksammas, så att skolan kan erbjuda en god och hälsosam miljö för sina elever, där de kan utvecklas intellektuellt och socialt och där de inte utsätts för trakasserier och/eller våld.

Referenser

- Berg-Kelly, K., & Kullander, K. (in press). *Gender and adolescent health behaviors*.
- Bergman, B. (1997). *Women Among Men: Gender-Related Stress and Health Hazards Affecting Women Working in a Male-Dominated Industry*. Doctoral Dissertation, Goteborg University, Göteborg.
- Danski, B. S., & Kilpatrick, D. G. (1997). Effects of sexual harassment. In W. O'Donohue (Ed.), *Sexual Harassment: Theory, research, and treatment*. (pp. 152-175). Needham Heights: Allyn & Bacon.
- Einarsen, S. (1996). *Bullying and Harassment at Work: Epidemiological and Psychosocial Aspects*. Doctoral Dissertation, University of Bergen, Bergen.
- Eliasson, M., & Menckel, E. (in progress). "Könsperspektiv på verbal och fysisk aggression mellan elever i grundskolan". Stockholm: Arbetslivsrapport.
- Fitzgerald, L. F., Swan, S., & Magley, V. J. (1997). But was it really sexual harassment? In W. O'Donohue (Ed.), *Sexual Harassment: Theory, research, and treatment*. (pp. 5-29). Needham Heights: Allyn & Bacon.
- Gillander Gådin, K., & Hammarström, A. (submitted). "Sexual harassment at school – a possible contributor to the higher degree of girls reporting psychological symptoms compared with boys in grade nine".
- Gruber, J. (1998). The Impact of Male Work Environments and Organizational Policies on Women's Experience of Sexual Harassment. *Gender & Society*, 12(3), 301-320.
- Gutek, B. (1985). *Sex and the workplace*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Haavio-Mannila, E. (1992). *Work, family and well-being in five North- and East-European capitals*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Jeffner, S. (1997). "Like, you know, rape. On the importance of gender and heterosexuality for the young people's perception of rape". Unpublished Doctoral Dissertation, Uppsala University, Uppsala.
- Kullenberg, U., & Ehrenlans, B. (1996). *Stopp for Sexuella Trakasserier* (Report). Stockholm: Elevvårdsenheten.
- Larkin, J. (1994). Walking through Walls: The Sexual Harassment of High School Girls. *Gender and Education*, 6(3), Oct, 263-280.
- Laflamme, L., & Menckel, E. *Elevskador & skolmiljöer. Skademönster och risksituationer*. Folkhälsoinstitutet, Stockholm.
- Menckel, E., & Witkowska, E. (1999). *Gender and ethnic harassment in schools*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- OSSTF. (1995). *The Joke's Over – Student to student harassment in secondary schools*. Toronto: Ontario Secondary School Teachers' Federation.
- Paludi, M. A. (1997). Sexual Harassment in Schools. In W. O'Donohue (Ed.), *Sexual Harassment: Theory, research, and treatment*. (pp. 225-250). Needham Heights: Allyn & Bacon.
- Rospenda, K., Richman, J., & Nawyn, S. (1998). Doing Power. The Confluence of Gender, Race, and Class in Contrapower Sexual Harassment. *Gender & Society*, 12(1), 40-60.
- Stein, N. (1995). Sexual Harassment in School: The Public Performance of Gendered Violence. *Harvard Educational Review*, 65(2), 145-162.
- Witkowska, E., Eliasson, M., & Menckel, E. (2000). Sexual harassment in Swedish schools. Developing an environmental model based on available data and models. Abstract. *International Journal of Psychology*, 35(3/4), 437.